

Franjo TOPIĆ

SVETI PAVAO U OČIMA LJEVIČARA

O sv. Pavlu napisano je bezbroj knjiga, a ova od Vatikana proglašena Godina sv. Pavla to je još dodatno obogatila.¹ O Šaulu iz Tarza rečeno je dosta dobroga, a štošta i lošega. Pavao je rabin, apostol, osnivač Crkve, utemeljitelj kršćanstva, važniji od Isusa, mrzitelj života, antifeminist, heretik. Njemu se predbacuje da je iznašao ne hebrejsku, bolest istočni grijeh, da bi je liječio antihebrejskim lijekom, ljudskom žrtvom, kao otkupiteljskom smrću. Pavlu se predbacuje da je falsificirao i iskrivio *vjeru Isusovu* u vjeru *u Isusa*, također, da je preokrenuo optimizam Postanka u pesimizam helenističkog tipa i slično.

I. Skica Pavlova portreta prema Badiou

Učinilo nam se neobično zanimljivim uz brojne teološke, filozofske, hagiografske i opće publicističke knjige o gorostasu iz Tarza šire predstaviti i komentirati neobičnu studiju o sv. Pavlu. Francuski filozof marksističke provenijencije Alain Badiou objavio je 1997. god. na francuskom studiju o svetom Pavlu² koja je izazvala dosta polemika i izvan us-

¹ Da spomenemo samo neke knjige objavljene u zadnje vrijeme: E. P. SANDERS je napisao Pavlov životopis; Joseph A. FITZMYER je napisao ogromni komentar Poslanice Rimljanima od 928 stranica u talijanskom prijevodu. Jacob TAUBES je objavio Političku teologiju sv. Pavla. Giorgio AGAMBEN je objavio Vrijeme koje ostaje, i komentar poslanice Rimljanima i mnoga druga; na hrvatskom su ponovljena izdanja Yvesa YVONIDESA, Orijaš kršćanstva i Holznerov, Pavao. cfr. <http://lgxserver.uniba.it/lei/rassegna/000614.htm>; www.comune.bologna.it/iperbole/assminsto/sche_calimani.html-6k

² *Sveti Pavao. Utemeljitelj univerzalizma*, Zagreb, Ljevak, 2006. Badiou je filozof, matematičar, pisac, političar. Rođen je 1937. u Rabatu - Maroko. Studirao je filozofiju. Interesirao se za matematiku i psihoanalizu, a pisao je i drame. Bio je sljedbenik znanstvenog marksizma Louisa Althussera, a kasnije je vrlo blizak Jacquesu Lacanu, što se vidi i u ovom djelu. Bio je aktivni sudionik pariških događaja 1968. god. Predavao je na Sveučilištu Vincennes-Saint Denis, Međunarodnom koledžu filozofije, a na različitim sveučilištima bio je gostujući profesor. Osim ovoga djela napisao je: *Teorija subjekta* (1982.), *Bitak i događaj* (1988.), *Etika* (1993.) i druga djela kao i brojne članke.

ko teoloških i vjerničkih krugova.³

Fascinantno je, kako je za jednoga areligioznog čovjeka i marksista, Pavao bio velik izazov. "Dobivši svoju areligioznost u naslijeđe" (8. str.)⁴ Badiou se žali kako su roditelji, djedovi i bake čuvali podalje Bibliju od njega da se ne bi "kontaminirao". Jedno poglavlje ove knjige Badiou je posvetio i Pavlovoj osobi i tu prebire biblijske podatke s nekim svojim interpretacijama, posebno dovodeći u pitanje vrijednost i perspektivu Djela apostolskih. Ne samo to nego Badiou nesmiljeno kritizira svetog Luku i smatra da je Luka falsificirao Pavlov lik i nauk, da je njegov Pavao sladunjav (57) što je stav i Pasolinija koji je napisao scenarij za film o Pavlu ali ga nije uspio snimiti. A Pavao nije bio sladunjavi propovjednik, uvjeren je Badiou, nego je bio svadljiv i žestoke naravi. Badiou smatra da je Pavao bio svetac, a da je Luka od njega načinio svećenika. Nadalje Pavao za Badioua nije starozavjetni prorok nit helenistički filozof što su ključne figure ovih svjetova nego **apostol** (poslani) (63), jer proroštva će uminuti a i "znanje će nestati" (1 Kor 13,8; str. 64).

Unatoč svojoj areligioznosti, Badiou je fasciniran Pavlom. Dobro uočava da Pavao sam sebe definira: Milošću Božjom jesam što jesam (1 Kor 15,10), što je izvor Pavlova subjekta, poslanja i sigurnosti, a očito i znanja. Koliko se profesionalnih teologa i vjernika pita: Gdje je Pavao uopće učio kršćansku teologiju, odakle je poznavao Isusov život, iz čega je mogao crpiti gradivo za propovijedi, jer nije bilo ništa napisano od Novog Zavjeta, uostalom njegove poslanice su prvi i najstariji novozavjetni spisi. Apostoli i drugi učenici slušali su Isusa, bili s Isusom, vidjeli njegova čudesa, a Pavao nije slušao Isusa niti s njim drugovao. On je znao rabinsku i klasičnu židovsku teologiju ali to nije ni blizu dovoljno za objašnjenje Pavlove teologije kojom je on najviše doprinio stvaranju i razvoju kršćanske teologije uopće. A Marko je napisao svoje evanđelje kao Petrov ali i Pavlov suradnik iako se ne vidi previše utjecaj Pavla na njega. Pa i danas je nezamisliva bilo kakva ozbiljnija kršćanska teologija bez Pavlovih spisa. "A nama to Bog objavi po Duhu, jer Duh sve proniče, i dubine Božje" (1 Kor 2,10). Badiou konstatira da je na Pavla malo utjecalo njegovo vrijeme, misao, književnost, samo je Stari Zavjet donekle relevantan za Pavlovu misao (54). Tako je Taržanin pokrenuo ne samo teološku, nego i "kulturnu revoluciju o kojoj još dandanas ovisimo" (26. str.).

Samo je subjekt koji milošću Božjom jest što jest mogao biti tako siguran u svoje propovijedanje i u svoj nauk. Kod njega nema sumnji, Pa-

³ G. AGAMBEN, S. ŽIŽEK, v. www.filozofija.info, 17. 6. 07; Eric GANS, Trascendenza e nuovo principio antropico, Chronicles of Love and Resentment n. 356 e 357, gans@humnet.ucla.edu.

⁴ Brojke u tekstu označavaju brojeve stranica iz Badiouve knjige *Sveti Pavao*.

vao je apsolutno siguran u svoje propovijedanje i u svoj poziv i u svoj nauk: ako bi i anđeo s neba došao i propovijedao drugi nauk nek je proklet, uzvikuje Pavao bez zadržske. Temelj njegove sigurnosti jest svijest o neposrednoj objavi samoga Boga: Svidjelo se Bogu objaviti mi Sina svoga, od kojega je očito naučio njegovo evanđelje i svoju teologiju. Pavao je “antifilozof” i to “genijalni antifilozof” (149), filozofija postaje nepotrebna jer “ludo Božje mudrije je od ljudi” (1 Kor 1,25, on zna da Grci “traže mudrost”, a on naučava Krista i to raspetoga (Badiou, 83). Pavla su filozofi ismijali na Areopagu pa im se, dodajemo, vjerojatno zbog toga osvećuje obezvrjeđujući filozofiju.

Pavao je uzorni militant, Badiou ga uspoređuje s komunističkim revolucionarima. Netko je napisao da je ova studija “priručnik za militante” što bi joj mogao biti jedan od podnaslova.⁵ On je poslani, on je navjesitelj nove vijesti i stoga: jao meni ako ne propovijedam evanđelje. Ali treba dodati što i Badiou uvida da je Pavao propagator “militantnog diskursa slabosti” (75), jer se snaga očituje u slabosti.

Pavao utemeljitelj univerzalizma

Pavao je “antifilozofski teoretičar univerzalnosti”, on je utemeljitelj univerzalnosti i jedan od prvih teoretičara univerzalnosti (148,149). Tema ove knjige je “univerzalna singularnost” Subjekta na kojoj je u Pavlovoj koncepciji istine utemeljen univerzalizam.

Kod Pavla je uočljiv kršćanski univerzalizam, suodnosnost između jednoga i svih, za Badioua je nečuvena Pavlova izjava da je “svima postao sve”. Pavao to izvodi iz milosti koja zamjenjuje židovski Zakon i po kojoj više nema razlike između Grka i Židova, roba i slobodnjaka, muškoga i ženskoga. To je novost kršćanstva koja je dokinula isključivosti židovskoga Zakona, grčke religije i rimskoga prava. Zato je za Pavla normalno da kao Židov ide među Grke, Rimljane i druge “pogane” i da im navješćuje nešto što je na prvi pogled židovsko, a to je poruka Isusa Krista. Pavao je napravio zaokret i prevrat ne samo u židovskoj religiji, nego i u čitavom ondašnjem grčko-rimskom svijetu.

Sukladno njegovom važnom djelu *Bitak i događaj*, Badiou smatra da bitak ne iscrpljuje svu stvarnost. Pavao je autentični antifilozof, za razliku od Pascala koji pokušava spasiti moć spoznaje, on čini “ontološku subverziju” (68). U Pavlovoj logici Bog nije Bog bića, on nije biće, jer Bog izabra “ono što nije, da uništi ono što jest” (1 Kor 1,28). Postoji u stvarnosti nešto “neuračunljivo” i nepredvidivo, a to je **događaj**. Pad Bastille je po-

⁵ L. KOVAČEVIĆ u Pogovoru ove knjige, 153 s.

seban događaj koji je ostavio dubok trag u francuskoj povijesti. Događaju na sakralnom području korelativ je čudo. Da bi se čudo shvatilo, potrebno je ne mišljenje bitka nego mišljenje događaja. Za Badioua prototip takvo- ga mišljenja je Pavao iz Tarza, dapače on je “pjesnik-mislilac događaja”.

Događaj koji je Pavla ob-vratio jest Isus Krist, posebno njegova smrt i uskrsnuće, on je “čisti događaj” (69). Badiou u Pavlovoj misli pre-poznaje teoriju događaja, subjekta, istine i univerzalizma. Badiou razliku- je kod Pavla individualnost i subjektivitet. Individuum je čovjek s točno definiranim osobinama. A za Pavla nakon događaja Damaska postaje no- vi subjekt s drugim i novim osobinama, on svlači staroga čovjeka što je kenoza i oblači novoga: “Je li tko u Kristu, nov je stvor” (2 Kor 5,17). I za to je logično kad kao novi stvor, što je i novo stvaranje, uzvikuje: “Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist” (Gal 2,20). Badiou čini distancu od moderne multikulturalne politike identiteta koja polazi od stajališta da se treba pojedinac ili grupa ostvariti iz unutrašnjih potencijala. Subjekt zna- či dopustiti da se od događaja bude obuzet i da se njemu ostaje vjeran (72). Stoga događaj nije svediv na red bitka i nečega objektivnog već danoga, nego se subjekt predaje događaju. To je usporedivo s ljubavlju. Ljubljeni je dirnut od ljubljenoga i to nije struktura bitka realno provjerljiva nego je čin osobne odluke da se nekome dadnemo.⁶

Ideja “uzimanja” (*Entrückung*) ili možda bolje “uzdizanja” važna je u misli Hansa Ursa von Balthsara. “Uzimanje” se mora shvatiti, tumači Baltha- sar, na pozadini Novog Zavjeta kao “biti ugrabljen” (*Eingeholtwerden*) od Bo- žje slave, to jest od njegove ljubavi, koja ima za cilj da čovjek ne ostane pasi- vni gledatelj u drami života, nego da postane aktivni suradnik slave. Pavao je bio uznesen pomoću te “ekstaze”, čovjek je otrgnut od alijenacije grijeha i ta- ko dolazi “k Bogu, a ujedno i samom sebi, svojoj vlastitoj dubini, koju on ne može dostići samo svojim snagama, i autentičnom odnosu prema bližnjem (kojeg se može ostvariti samo u Kristu)”.⁷ “Uzimanje” daje čovjeku mogu- ćnost da dokine (*Aufhebung*) svoju otuđenost od neograničene ljubavi. Tim uzimanjem čovjek postaje uključen u prostor Beskonačnog, razbija krug svo- je imanentnosti, postaje “privučen u sferu slave između Oca i Sina, koja se po- javila u Isusu Kristu”.⁸ *Entrückung*, rečeno više školskim jezikom, znači da čovjek biva prenesen i uobličen od *gratia sanctificans et elevans*. “Znam čo- vjeka u Kristu... taj je bio ponesen u raj, i čuo neizrecive riječi, kojih čovjek ne smije govoriti” (2 Kor 12,3-4). U “uzimanju” čovjek, prosvijetljen svjetlom vjere (*lumen fidei*) izlazi iz sebe da preko Krista dosegne Boga.⁹ Takvo uzdi-

⁶ V. R. SPINLER, “Ein Sieg über das Siegen”, *Die Zeit*, 17. 12. 2008., Nr. 52.

⁷ H. U. von BALTHASAR, *Gloria*, svezak 7, Milano 1980, 33.

⁸ *Gloria*, svz. 7, 349.

⁹ *Gloria*, svz. 1, 106.

zanje je milost i djelo je Duha Svetoga, po kojem postajemo sposobni “slaviti” našim životom slavu koja nam je darovana.¹⁰

Talijanski filozof svjetske reputacije Giogio Agamben drugačije čita Pavla, naime, kao onoga koji inzistira na razgraničenosti, što za Badioua nije problem. Badiou u jednom novijem intervjuu precizira svoj pojam univerzalizma: “Za mene, nešto je univerzalno ako nadilazi već uspostavljene razlike. Mi imamo razlike koje nam se čine apsolutno prirodne. U kontekstu tih razlika, znak da imamo neku novu istinu jest to da te razlike postaju beznačajne. Tako da imamo apsorpiranje evidentnih prirodnih razlika u nešto što je iznad tih razlika.”¹¹ Pavao nije dijalektičar jer univerzalnost nije negacija partikularnosti, stoga Pavao u ime univerzalnosti ostavlja na životu neke lokalne običaje, mišljenja.

Pavao “političar”

Badiou koji je politički angažirani mislilac i protivnik neoliberalizma vidi Pavla kao vrsnoga političara koji je modelu imperija i imperatora suprotstavio Krista i Crkvu. Pavao je okrenuo leđa starim autoritetima i proklamira novoga čovjeka i novo društvo. Danas postoje tri uobičajena modela utemeljenja politike. Prvi je zajedničarski što znači da se politička zajednica razumije kao zajednica vrednota u kojem svi članovi imaju iste kulturološke korijene. Drugi je model kantovski koji danas zastupa Jürgen Habermas. Prema ovom modelu politička sfera počiva na sustavu formalnih pravila igre, kojih se svatko mora držati. Treći model je multikulturalni koji je vođen priznavanjem različitosti. On vidi legitimitet političkoga reda utemeljen u poštovanju drugosti svakoga pojedinca i svake grupe koji trebaju imati pravo svoj identitet čuvati i izgrađivati. Iz židovske Božje države bili su isključeni svi koji nisu Židovi, iz grčkoga polisa bili su isključeni svi stranci. Badiou naglašava da Pavao ne prihvaća nijedan od ovih modela nego da kršćansko zajedništvo temelji na priznanju i prihvaćanju “dogadaja Krista”.¹² Badiou je zadivljen i Pavlovim okretanjem leđa svakom autoritetu (30). Vjernost dogadaju Krista je temelj za Pavla novoga svjetskog poretka: “Jer, ako ustima ispovijedaš da je Isus Gospodin, i srcem vjeruješ da ga je Bog uskrisio od mrtvih, bit ćeš spašen” (Rim 10,9). Pavlova Eklesia kao novo kraljevstvo Božje uključuje sve koji prihvaćaju Krista: “Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak!

¹⁰ Gloria, sv. 7, 349. Vidi F. TOPIĆ, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, Sarajevo, VKT 2006., 48-49.

¹¹ V. Intervju u *Journal of Philosophy and Scripture*, citiran prema www.filozofija.info 17. 06. 07.

¹² V. R. SPINNLER, “Ein Sieg über das Siegen”, *Die Zeit*, 17. 12. 2008., Nr. 52.

Nema više: muško – žensko! svi ste vi Jedan u Kristu Isusu” (Gal 3,28). I jer nadilazi prethodne partikularizme i isključivosti, Badiou smatra Pavla utemeljiteljem univerzalizma.

“Jer i Židovi znake ištu, i Grci mudrost traže, a mi propovijedamo Krista raspetoga: Židovima sablazan, poganima ludost, pozvanima pak, i Židovima i Grcima – Krista, Božju silu i Božju mudrost” (1 Kor 1,22-24). Badiou, kako sam potvrđuje, čita ovaj tekst ne hermenutički,¹³ kao odbacivanje i grčkoga i židovskoga političkog modela. Jer Židovi utemeljuju svoj model u Zakonu koji ima korijen u transcendentnom izvoru, a Grci utemeljuju svoj subjekt u prirodnom totalitetu kosmičkoga ustroja. Za obje koncepcije zajednički je diskurs Oca gdje poslušnost ima prevažnu ulogu: kod Židova poslušnost prema Bogu i zakonu, a kod Grka poslušnost prema caru i kozmosu. Badiou na ovoj točki kod Pavla uočava novi diskurs, tj. **diskurs Sina**. “Otac se, koji je uvijek partikularan, povlači iza univerzalne bjelodanosti svoga sina” (84), tako se iza Pavlove antifilozofske metafore “poslanja sina” krije, prema Badiouu, povezanost univerzalnosti i jednakosti kao i nerazoriva mladost istine. “Stoga nisi više rob, nego sin. A ako si sin, i baštinik si po Bogu” (Gal 4,7). S kategorijom Sina Pavao čini još jednu novost što naglašava i Pasolini u svom scenariju za film o Pavlu, a to je da figura Oca znači vlast i gospodarenje Poviješću. “Činjenica da se kao uzor uzima sin, a ne otac, nalaže nam da se više ne pouzdajemo ni u koji diskurs koji pretendira na oblik vlasti” (63).

Pavlov militant

Badiou brani Pavla od optužbe različitih poznatih optužbi od antisemitizma do ženomrscia i mrzitelja života i životne radosti, tako da je Badiou Pavlov militant. Što se tiče **antisemitizma** Badiou tvrdi da u “Pavlovim spisima ne postoji ništa slično, pa ni izdaleka” jer Pavla ne zanima proces i ubojstvo Isusovo nego samo uskrsnuće. Pavao često citira Stari Zavjet sa simpatijama i daje mu dužno religiozno značenje. Abraham kao uzorni Židov je uzor i Pavlu (139-142). Dodajemo da je dovoljno pročitati poglavlja Rim 9 - 11 pa da se vidi da je Pavao ponosan na svoje židovstvo i pati zbog židovskoga službenog neprihvatanja Isusa kao Mesije i veli da će se na koncu “sav Izrael spasiti” (Rim 12,26). Treba ovdje podsjetiti da se olako generalizira židovsko odbijanje Isusa kao Mesije, a pri tome se zaboravlja da je sam Isus bio Židov, da su svi apostoli Židovi uključujući i Taržanina i mnogi drugi; pa barem na “zastupnički” način može se ustvrditi da su i Židovi prihvatili Isusa kao Mesiju. U ovome kon-

¹³ Vidi Badiouu intervju, www.filozofija.info, 17.06.07.

tekstu zanimljivo je da Agamben Pavla smješta prije svega u okvir hebrejskoga mesijanizma. “Točka od koje sam krenuo jest da pokušam čitati Pavla ne više kao utemeljitelja nove religije, tj. kršćanstva, nego kao najzahvatnijega i radikalnoga predstavnika hebrejskoga mesijanizma”.¹⁴

Također Badiou veli ne da Pavao nije ženomrzac, nego im daje i neke dužnosti neuobičajene za ono doba i uzima ih za suradnice kao što su Priscila, Persida i druge (143). A najveća novost i temeljno izjednačavanje **žene** s muškarcima jest već spomenuta Pavlova ideja: “Nema više: muško – žensko” (Gal 3,28) pa prema tom svom stavu daje im mogućnost ne samo da mole nego da “prorokuju”, a to znači da mogu javno naviještati svoju vjeru što je veliki napredak u odnosu na Židove (144). I ovim stavom Pavao je pridonio univerzalizmu svoga vremena i većoj emancipaciji žena što se uklapa u onu ideju prema kojoj je univerzalizam nadilaženje prirodnih razlika čime one postaju sporedne.

Badiou brani Pavla i **Nietzscheovih** objeda i odlučno tvrdi da Pavao nije mrzitelj života (86, 99, 152 i drugdje). Nije ovaj svjetski nomad mrzitelj i ubojica života, kako mu predbacuje Nietzsche, nego on želi ubiti smrt, izazivajući je nakon Kristova uskrsnuća: gdje je smrti pobjeda tvoja? Za njega je duh život, a tijelo smrt. Badiou objašnjava: “Reći da je Pavao ‘težište života premjestio ne u život, nego u onostranost – u ‘ništa’ i stoga ‘životu općenito oduzeo težište’ (Nietzsche, op. F.T.) znači zastupati upravo suprotni nauk od onog apostolova, za kojeg se život osvećuje smrti sada i ovdje, i za kojeg mi sada i ovdje možemo živjeti pozitivno, po Duhu, a ne negativno, po puti koja je misao smrti” (89). Stoga nije Pavao životni nihilist nego promicatelj života.

Neki upitnici

Kao prilog diskusiji o Pavlu i Badiouovu nesvakidašnjem pogledu na Pavla donosim i neke upitnike. Kršćanske istančane osjećaje vrijeda Badiouovo uzdizanje sv. Pavla iznad Isusa kao i teza da je zapravo Pavao osnivač Crkve (12, 147). Po mnogim elementima Badiou daje prednost Pavlu pred Isusom. Krist je za Badioua “čisti događaj” i nema drugu funkciju pa ni objaviteljsku (69).

Pavao je sve samo ne moralist (115). Preoskudno je grijeh svesti isključivo na automatizam želje, grijeh je vidljiv po Zakonu (119). Patnja ne igra nikakvu ulogu u Pavlovoj apologetici što baš i ne stoji jer je Pavao napisao da mi svojim patnjama nadopunjujemo ono što nedostaje Kristovim

¹⁴ Intervju s Agambenom: Antonio GNOLI, *Una Lettera alla modernità*, <http://lgxserver.uniba.it/lei/rassegna/000614.htm>

patnjama (93). Badiou tvrdi da kod Pavla nema pojma “posredovanja” (69), što mu je kao marksistu drago jer oni zaziru od ideje posredništva.

Zaključak

Bez obzira na sve, nakon čitanja ove knjige jasno je da je Badiou fasciniran Pavlom kao što su to i mnogi ne samo teolozi nego i drugi mislioci pa i areligiozni mislioci. Neki su se na čelu sa Slavojom Žižekom, slovenskim *star* filozofom, pobojali da je Badiou s ovim ogledom o Pavlu otišao među vjernike. Predbacuju mu da je pored politike, umjetnosti, znanosti i ljubavi uveo religiju kao petu generičku proceduru.¹⁵ Badiou je sa studijem Pavla pronašao koncepciju istine koja nije “gramatička istina” niti filozofska i Badiou uspoređuje i iskušava svoj koncept istine s Pavlovim konceptom. “Nečuvena Pavlova gesta sastoji se u otrgnuću istine od komunitarnog zahvata, bilo da je riječ o narodu, gradu, carstvu, teritoriju ili društvenom staležu” (13). Badiou je inače intenzivno okupiran pitanjem istine, što posebno obrađuje u knjizi *Bitak i dogadaj*.

Badiou govori o iznenadnom dolasku **milosti**, možda će i njemu doći u posjetu iznenadna milost (152), zaslužio je to, prema našem mišljenju, i radi ove knjige o orijašu kršćanstva, bez obzira na razne upitnike. Badiou, iako se brani da nije vjernik, ipak se barem anonimno priklanja Pavlovu programu: “Ne suobličujte se ovomu svijetu, nego se preobrazujte obnavljanjem svoje pameti da mognete razbirati što je volja Božja, što li je dobro” (Rim 12,2).

15 V. Badiouov intervju, www.filozofija.info, 17. 06. 07.